

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt : XIX

Cumhuriyetin 50. Yıldönümüne armağan

Yayın Komisyonu:

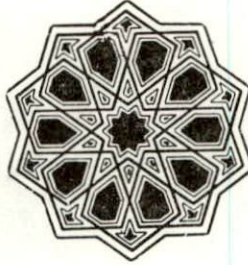
Prof. Dr. Necati ÖNER (*Dekan*)
Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN
Prof. Dr. İ. A. ÇUBUKÇU
Doç. Dr. M. HATİBOĞLU
Doç. Dr. Hüseyin ATAY

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XIX

Cumhuriyetin 50. Yıldönümüne armağan

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ÇİFT : XIX

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1973

Çıktı Yılı: 50. Yılında...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>Yunus Emre ve Din Felsefesi</i> .	1
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Parmenides ve Varlık Meselesi</i>	17
Prof. Dr. Şakir BERKİ, <i>İslâm Hukukunun Ana Hatları</i>	29
Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU, <i>Dinler Bilimi</i>	41
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>İbn Hibbân ve Tefsiri</i>	49
Doç. Dr. Mehmed S. HATİBOĞLU, <i>Hazret-i Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği</i>	59
Doç. Dr. Gültekin ORANSAY, <i>Dinî Türk Musikisinde XVII. Yüzyılda Kullanılmış Makamlar</i>	75
Dr. M. Esad KILIÇER, <i>Kemâlpaşazade'nin Aile Hukuku ile İlgili Bazı Fetvâları</i>	83
Dr. Mehmet DAĞ, <i>İslâm Felsefesinde Aristocu Zaman Görüşü</i>	97
Dr. Beyza BİLGİN, <i>İslâm'da Muhtesiplik ve Eğitim Yönünden Değeri</i>	117
Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>İslâm Hukukunda Re'y ve İctihad</i>	123
Prof. Dr. Muhsin MAHDİ, <i>Çağımızın İslâm Düşüncesinde İslâm Felsefesi</i> (Çev. Hüseyin ATAY)	133
Laura Veccia VAGLIERI, <i>Ali-Muâviye Mücadelesi ve Hârici Ayrılmasının İbâdî Kaynakların Işığında İncelenmesi</i> (Çev. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI)	147
Şeyh Muhammed ABDUH, <i>İslâmın Müsamahasına Dönüş</i> . (Çev. Osman KESKİOĞLU)	151

	<u>Sayfa</u>
W. D. Ross, <i>Aristo'da Tabiat Felsefesi</i> (Çev. S. Hayri BOLAY) ...	155
Joachim WACH, <i>Toplumun Dini Teşkilatlanması</i> (Çev. Dr. M. Rami AYAS)	175
S. PİNES, <i>İbni Sinâ ve "Risâletü'l-Füsus Fi'l-Hikme"nin Yazarı</i> (Çev. Kifayet ÖZAYDIN)	193
Hartmuth SCHMÖKEL, <i>Sumer Dini</i> (Çev. ve Açıklayan Mehmet Turhan ÖZDEMİR)	197
Ord. Prof. H. Z. ÜLKEN, <i>Prof. Dr. Hikmet Birand (1904-1972)</i> ...	219
İgnaz GOLDZİHER, <i>İslâmda Hadisin Yeri Etrafında Mücadeleler</i> (Çev. Dr. Cihad TUNÇ)	223
 <u>Kitap Tenkitleri :</u>	
<i>Muzaffer Sencer'in Allahın Varlığına Dair Bir Kitabı</i> (Süleyman Hayri BOLAY)	237
 <u>Kitap Tanıtma:</u>	
<i>Müşkilet al-İnsan</i> (S. Hayri BOLAY)	241
<i>Müellifine Okunulan Bir Asıl Nüsha ile Karşılaştırılıp Düzeltilmiş Bir Kitabı'l-İktidab Nüshası</i> (Günay TÜMER)	247
<i>Yeni Bir Humâyun-nâme Nüshası</i> (Günay TÜMER)	253

Kitap tanıtma :

Dr. Zakariyya İbrahim, "Muşkilât al-insan", Maktabatu Mısır, Kahire, Tarihsiz (tahminen 1966 veya 1967), s. 230.

Eser "Müşkilâtun Falsafiyya-Felsefi Problemler" serisinin ikinci kitabı. Serinin birinci kitabı "Muşkilat al-Hurriyye-Hürriyet Problemi", üçüncü kitabı da "Muşkilat al-Fan, -San'at Problemi" adlı kitaplardır. Üç kitabın da müellifi aynı kimsedir.

Felsefi problemleri bir kitapta toplayıp da onları acele hükümlere bağlamak ve böylece daha vülgarize eserler meydana getirmek aslında kolay bir şeydir. Felsefi araştırmalar, şayet faydalı ve verimli bir araştırma yapılmak istenirse, her problemi ayrı ayrı ele almak suretiyle derinleşerek yapılmalıdır. Dr. Zekeriyya İbrahim bu hususu göz önünde bulundurarak felsefenin ana problemlerinden üçünü hürriyet, insan ve san'at problemini, ayrı ayrı kitaplarda incelemiştir.

İnsan problemi felsefenin yüzyılımızda en başta gelen problemidir. Batıda bu hususta yazılmış yüzlerce araştırma eseri vardır. Zaten son yarım asırda bilhassa felsefi ve sosyal antropoloji sahasında yapılan araştırmalar ve elde edilen neticeler, bu problemin önemini daha da artırmıştır. Esasen bu araştırmalar, 19. asır biyolojik materyalizminin tesiriyle yaygın hale gelen maddeci insan telâkkisine bir nevi aksülameldir, denilebilir. Bu bakımdan insan problemi etrafında yapılan araştırmalar ayrı bir ehemmiyet taşır. Sonra felsefi problemler ne kadar değişik açılardan ele alınırlarsa, o kadar değişik ve çeşitli çözüm yolları ortaya çıkar. Öte yandan felsefedeki problemler ebedî oldukları için bir veya bir kaç çözüm şekli ile son bulmazlar; bir insan zihni ve düşüncesi var olduğu müddetçe çok değişik çözüm yolları ortaya konulması, ilânihâye devam edip gidecektir.

Kitabın müellifi kısa ön sözünde, filozofun insan adına konuştuğunu; onun, problemlerin insanı olduğunu söylüyor ve felsefeyi binbir gece masallarına benzetiyor: Çünkü diyor, bu masallarda da kat'i bir son yoktur, ancak yenilenecek devam etmek vardır. (s. 4)

Kitapta pek kısa sayılmayacak bir mukaddime (s. 5-17) var. Burada müellif insan nedir, yeryüzünde neden varolmuştur, âlemdaki mevkii nedir, mevcu-

diyetenin gaye nedir? gibi suallerin insanı her zaman ve her yerde meşgul ettiğini söylüyor, insanın çeşitli yönlerden problemlerin problemi olduğunu ileri sürüyor. Ona göre insan “Hâriç”ten ve “Dâhil”den tanıyabileceğimiz biricik varlıktır. İnsan tabiatın içindedir, fakat tabiatın bir parça değildir. Tabii bir varlıktır, fakat beşerî olan tabii bir varlıktır. Şu ifadeler yazarın insanı tabiatı irca eden natüralist görüşlere taraftar olmadığını göstermektedir. Bu kısımda yazar “asli günah” fikrini “İnsan insanın kurdudur” düşüncesini, Pascal ve ekzistansiyalistlerin bazı fikirlerini ve insanın ne olduğunu, ne olacağı meselesini ayrıca ele alıyor ve hiç bir filozofun insan probleminin nihayetini bildiremeyeceğini, insanlık yolunun başkalarının hürriyetlerinin de korunduğu bir yol olacağını söyleyerek mukaddimeyi bitiriyor. (s. 17)

Kitap üç bölüme (Bâba) ayrılmış, her bölüm de üç ayrı fasılda incelenmiş. Sonunda da bir “Hâtîme” var. Şimdi bu bölümlerde ve fasıllarda ne gibi konuların ele alındığını kısaca görelim:

Birinci bölüm: *Eb'ad al-insan* (insanın buud'ları)

A- 1. *fasıl: Ad-dâhil* (s. 21-37): İnsani varlık için dâhil, hâriç ve fevk gibi üç bu'dun lüzûmu dâhil ve hâriç arasındaki bağın sağlamlığı; dâhili bu'dun, zâtî farklılıkları gidermesi ve nefsin dizginini elinde tutması, otomatik (mekanik) modern cemiyetin, insanın iç hayatına ve şahsiyetine yaptığı menfi tesirler, dâhili bu'dun devamlılığı, insanın psikolojik hayatında elemin önemi, fiilin dâhil ile hâriç arasında bir bağ olması, kişinin tek başına yaşaması ve ölmesi, Ben'ler dünyasında birleşme ve ayrılma, beşerî şahsiyetin “Sır” oluşu ve değerlerin şahsî takdiri.

B- 2. *fasıl: Al-hâriç* (s. 38-55): İnsanın tabiatı icabı dışı dönük, eşya ile münasebet kurmağa muhtaç bir varlık olması; şahsiyetin, ancak insanın zâtı dışına çıkmakla gerçekleşebileceği; insanla kâinat arasındaki münasebetin bir mücadele şeklinde olduğu; insanın kendi geleceğini çizmekte söz sahibi olmak istemesi; insanın yaratılışında amelin oynadığı rol; insanın tabiatı hâkimiyeti; insanın tabiatla alâkasının dinamik ve diyalektik oluşu (Burada Marx ve Engels'in fikirlerinden nakiller yapıyor); hürriyet problemi; hürriyet yoktan mı yaratıldı, yokluğa mı müncer olacak, hürriyetle nefy, şer, ölüm ve fenâ gibi menfi sıfatlar arasındaki bağ, zât'ın (Ben'in) mâzi üzerindeki ısrarı, sınır konulmayan hürriyetin felâketi, hürriyet mücadelesinin sonsuzluğu, hâricî bu'dun zamanla alâkası, varlık ile müteal (transendance) varlık arasındaki alâka.

C- 3. *fasıl: Al-favq* (s. 56-72): “Mutlak”ın zarureti; tabiatın kendi kendine yetmezliği; insanla tabiat arasındaki mücadele; dış âlemin varlığı meselesi;

insanın âlemden ayrılma şuuru; insanın metafizik bir varlık oluşu; insanın tabiatındaki metafizik derinliği görebilmesi; beşerî varlığı kuşatan tabii çerçevenin muvakkat bir dekor oluşu; insanla çevre arasındaki alâka; insan ve hayvan dünyası; insanda ilerleme ve gelenek; insan nefsinin yüceliği; hayvan hâfızasının mekanik (otomatik) ve insan hâfızasının ise ruhî oluşu; insanın hileci tutumu; insanın tamamlanmamış bir hayvan oluşu ve daima mükemmele doğru gidişi; insanın yalancı bir hayvan oluşu; insanın bu realite âleminde bir varlık olmayışı,

İkinci Bölüm: *Hudûd al-insan* İnsanın sınırları.

D- 4. *fasıl: Al-zaman* (s. 75-92): İnsanın birliğe (vahdete) hasret çeken bir varlık oluşu, ruh ve beden birleşmesi, zor bir ikiciliğin bize gerekli kılınmış olması, kader (âkıbet) meselesinin zarureti, zaman ve varlığımız, zamanın bir kavuşma ve ayrılış oluşu; insanın zamanî bir varlık olması; insanın değişim, oluşum ve fâniliğe av olarak yaşaması; insanın zamana karşı mücadelesi, mâzinin tamamen ölmeyişi; ve bizi devamlı surette takip etmesi; istikbali daima gaye edinmemiz; mazi ve istikbal; Ben ve hâl; Ben ebediliğe uzanabilir ve mutlak'ın karakterini iktisap edebilir mi?; insanın zaman ve ebedilik arasında mütenakız bir tarzda yaşaması.

E- 5. *fasıl: Al-Şarr* (s. 93-115): Şer probleminin araştırılması zarureti; şer Ben'in kendi kendine bölünmesinin bir ifadesidir; metafizik şer; varlığın ızdırabı; insanın buhranlı ve muztarip bir varlık oluşu; ruh ve beden çatışması; beşerî varlıkta hissî ve fikrî ızdırap; kıymetlerin çatışması ve ölçülerin kaynaşması; insan ve şeytan; hatanın câzibesi; fazilet yolunun güçlüğü; insanın eti ve kanyla şer oluşu; hayır ve şerrin iki kutup olarak daimî surette karşılaşmaları; şerrin tek başına olmaması; kötüyü istemekle değil, işlemekle hatâ edilmesi; şer ve irade; şeytan kolaylıktır şer kapısını ardına kadar açmaktır; elem problemi; medenî insanın ilkelden daha çok elem duyması; elem ve ruhî hayat; elem ve değerler.

F- 6. *fasıl: Al-mavt* (ölüm) (116-138): Ölümün değerlere meydan okuyan nihaî bir sınır olması; ölümden korkmanın zamandan korkmak mânâsına gelmesi; ölümün insanî bir hâdise olması; ölümün problem değil, belki bir sır oluşu; ölüm bizi mutlak "Son" ile yüzyüze getiriyor; fenanın vukuu ve bunun varlığımızda gizliliği; tabiatçıların ölüm karşısındaki durumları; Heidegger'e göre ölüm; ölümün ve ihtiyarlığın denenmesi; insanın öleceği zamanı bilmemesi; Sartre ve ölüm; ölümlü alâkası bakımından sevgi problemi; Gabriel Marcel'in vefa anlayışı; fikir maddeye galip gelebilir mi?; ebediliğin katiyetinden şüphe etmek ve ölüm.

Üçüncü Bölüm: *Al-insan v'al-ağyâr*: İnsan ve diğer varlıklar.

G- 7. *fasıl: Al-insan v'at-tabia*: (İnsan ve tabiat) (s. 141-159): İnsanın hududu varlığının şartlarıdır; ana ve hasım tabiat; insanın mürebbiyesi olan tabiatla yaşaması ve onsuz yaşayamaması; bazı san'atkârların tabiata tapmaları; san'atkâr tabiatı taklid etmez; san'atkâr tabiatın yaratılışını yeniden gözden geçirmek isteyen bir mahluktur; insan daima tabiatın üstüne çıkmak ister; insan âlet yapan bir varlıktır; san'atın vazifesi tabiatla ünsiyet kurmaktır; insanî varlığa nisbetle aletin önemi; insanî muhit kültürel bir muhittir; insanın istikbali hazır verilmiş olmayıp devamlı bir mücadele ile kazanılır; maddecilerin insana bakışı; tabiat ve beşerî kıymetler, insanın medenî bir varlık olup sırf tabii bir yaratık olmayışı; insanın sadece cismiyle aklıyla ve tarihe irca etmek suretiyle açıklanamıyacağı.

H- 8. *fasıl: Al-İnsan ve al-Müctama* (İnsan ve Cemiyet) (s. 160-178): İnsan içtimai bir hayvandır; medeniyet yaratan cemiyettir; cemiyet müşterek yüksek ideallerin bir mecmuudur; cemiyetsiz ahlâk olmaz; içtimai garanti; Durkheim'e göre cemiyet, cemiyet üst benlik midir; yahut mutlak hakikat midir?, ma'şerî şuur ve ahlakî değerler; Durkheim'e göre yüksek idealler; Nietzsche'ye göre cemiyet; üst insanın topluluktan kaçması; insan içtimai olmayan bir hayvan mıdır?, İnsanın ferdiyetinin dışında her şeyi inkâr etmesi; fertle cemiyet arasındaki karşılıklı alaka; "cemiyet" mutlak değildir; ferdi şahsiyeti hesaba katmak zorundayız; beşerî varlık daima içtimai kaderciliğin esaretinden kurtulur.

İ- 9. *fasıl: Al-İnsan ve Allah*: (s. 179-202): Beşerî varlık ve Allah'a karşı mücadele; insan dindar bir hayvandır; müteal varlığın zarûreti; âlemin üstünde olan bir ilk prensip olmaksızın âlemi açıklamak mümkün değildir; âlem kendi kendini açıklamaktan acizdir; müteal varlık ve hürriyet; insanın tabii hayatla daraltılmış olması; sonsuzluk fikri; kelime mânâsıyla mülhit yoktur; değerlerin seslenişi Allah'ın seslenişidir; Allah tamamen idrak edilemeyen bir hakikattir; Allah tecrübî bir mevzu değildir; Allah'ın müfrit inkârcılarında bile mutlak hakikata karşı gizli bir inanma temayülü vardır; Kierkegaard'a göre iman, yeni çağda dinsizlik temayülleri: Feuerbach, Stirner, Marx; bunlar Allah'tan müstağni kalabilmişler midir?, Berdiaeff'in, Marx'ın dinsizliğini tenkidi ve tenakuzlarını ortaya koyması, Nietzsche'nin putperestliği, üst-insan nazariyesi, insanın yaratıcı kudreti, Nietzsche'nin dinsizlik felsefesi Allah'a olan bir hasrettir, Existansiyalizmin Allah ile insan arasındaki mücadele fikri, Sartre'nin dinsizlik mezhebi, ona göre beşerî hürriyet Allah'ın ölümünü ifade eder, Sartre'nin tenkidi.

Sonundaki "Hâtime" (s. 203-208) kısmında ise; yazar; insan karşısında ilim ve felsefenin durumu, insanın ilmi araştırma için mücerret bir mevzu olmadığı, cıva gibi seyyal bir varlık olan insanın niçin tarihten uzaklaştırılıp tabiattan çıkarılmak istendiği, araştırmanın kan ve et üzerine kaydırılması halinde insanın hakikatının gözden kaçacağı, insanın ilâhî emaneti taşıdığı ve kâinat tarihi boyunca "Mutlak" adına konuştuğu hususları üzerinde duruyor ve insan problemi hakkında son sözün söylenemeyeceğini ifade ile kitabı bitiriyor.

Metinlerden sonra isimler fihristi, Fransızca ve İngilizce eserlerden mürekkep bir bibliyografya ve felsefî ıstılahların arabca karşılıklarını veren küçük bir sözlük yer almaktadır.

Dikkate değer taraf, yazarın felsefî çerçeveyi taşmamasıdır. Ayrıca yazar faydalandığı kitapları sayfa altlarında işlemiştir. Yazarın bilhassa maneviyatçı ekzistansiyalistlerden daha çok istifade ettiği ve proplemi ortaya koymak ve işlemek bakımından onlardan müteessir olduğu göze çarpan hususlardır. Yazar ele aldığı bir kısım konuları derinliğine münakaşaya girmemiş ve bazı fikirleri nakil ve benimsemekle yetinmiştir. Esere daha popüler hüviyet vermek için yer yer felsefî seviyenin altında kalan ifadeler kullanmaktan kaçınmamıştır.

Her halü kârda eser, bilhaasa insan meselesine alâka duyanlara ve diğer ilgililere faydalı olabilecek bir kitaptır.

S. Hayri BOLAY